

بررسی و مقایسه مهارت‌های ارتباطی کودکان تک والد با کودکان دارای دو والد

حسین البوغیث^۱، نعیم البوغیث^۲، مریم البوغیث^{۳*}

۱. کارشناسی، آموزش ابتدایی، دانشگاه آزاد اسلامی، شادگان، ایران.

۲. کارشناسی، الهیات، دانشگاه آزاد اسلامی، دزفول، ایران.

۳. کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. (نویسنده مسئول)

مجله پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، دوره هشتم، شماره پنجاه و ششم، سال ۱۴۰۲، صفحات ۱۱۵-۱۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۱۲

تاریخ وصول: ۱۴۰۱/۰۶/۲۰

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مقایسه مهارت‌های ارتباطی کودکان تک والد پسر ۶-۱۰ ساله با کودکان پسر ۶-۱۰ ساله دارای دو والد انجام شد. این تحقیق از نوع علی-مقایسه‌ای و به شکل پس رویدادی انجام شد. جامعه آماری پژوهش شامل دانش‌آموزان تک والد و دو والد پسر دوره ابتدایی اول شهرستان شادگان بود. نمونه آماری به صورت هدفمند صورت گرفت. از بین پرونده‌های تحصیلی دانش‌آموزان جامعه آماری، تعداد ۶۰ نفر دانش‌آموز تک والد پسر و تعداد ۶۰ نفر دانش‌آموز دو والد پسر که واجد شرایط پژوهش بودند، انتخاب شدند. جهت گردآوری اطلاعات از پرسشنامه مهارت‌های ارتباطی بارتون (۱۹۹۰) استفاده شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از آزمون T مستقل استفاده شد. نتایج نشان داد، میانگین مهارت‌های ارتباطی و مؤلفه‌های آن (قاطعیت و نظم دهی به هیجانات) در کودکان تک والدی به طور معناداری پایین‌تر از کودکان دو والدی است؛ اما در سایر مؤلفه‌های مهارت‌های ارتباطی از جمله (گوش دادن، درک پیام‌های کلامی و غیرکلامی و بینش) در ارتباط تفاوتی بین دو گروه وجود ندارد. کلیدواژه: ارتباط، مهارت‌های ارتباطی، کودک، تک والد، دو والد.

مجله پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، دوره هشتم، شماره پنجاه و ششم، سال ۱۴۰۲

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی
 رفتاری

مقدمه

یکی از مهم‌ترین مسئولیت‌های خانواده پرورش و تربیت فرزندان است. خانواده عنصر کلیدی رشد و پرورش فرزندان است. فرزندان که در محیط پویای خانواده پرورش می‌یابند در آینده افرادی مقاوم و تاب آور در برابر مشکلات زندگی هستند (خدابخشی کولایی و همکاران، ۱۳۹۳). رابطه‌ی والد و فرزندان یک رابطه‌ی مهم و حیاتی برای ایجاد امنیت و عشق است. رابطه بین والدین و فرزندان نخستین معرف دنیای ارتباطات برای کودک می‌باشد. احساس عشق، صمیمیت و امنیت به‌طور مستقیم ریشه در این روابط دارند، باید توجه یافت که برخی خانواده‌ها ساختار کاملی ندارند و به‌بیان‌دیگر تک والدینی هستند (بهرام‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۲). هرگاه خانواده یکی از ارکان اصلی و طبیعی خود یعنی پدر و مادر را به هر دلیل از دست بدهد تقارن آن به هم می‌ریزد و مسائل و مشکلات گوناگونی چون مسائل اقتصادی، آموزشی، فرهنگی، رفتاری و اجتماعی را برای دیگر افرادش به وجود می‌آورد (صالحی و همکاران، ۱۳۹۲). بسیاری از پژوهش‌های مربوط به کودکان معطوف به مدل ساده‌ای از اجتماعی شدن است که مطابق آن والدین زمینه‌های لازم را برای کودکان فراهم می‌کنند تا مهارت‌های لازم را برای زندگی در جامعه فراگیرند. در این نگاه کودک از دید بزرگسالان تعریف شده است و موجودیت مستقلی ندارد، باید فقط آمادگی لازم را کسب کند تا وقتی بزرگ شد فرد مناسبی برای ایفای نقش در جامعه از آب دربیاید. جامعه‌پذیر بودن فرایندی درعین حال پیچیده است و کودکان از همین دوره اعضای جامعه ما هستند. آمار فزاینده مسائل کودکان و آسیب‌های دامن‌گیرشان همچون کار اجباری، فقر، بزه‌کاری، فرار از خانه و انواع سوءاستفاده‌های مختلف از کودکان مواردی هستند که لزوم نگاهی نو را در مورد کودکان می‌طلبد. کودکان در خانه جامعه‌پذیر می‌شوند، در سایه پدر و مادر حمایت می‌شوند و آموزش و تربیت ابتدایی را در آنجا فرامی‌گیرند. به‌واسطه ناتوانی طبیعی کودک بشر تنها محیط امن برای او خانواده است. خانواده تمدن کوچک و نظامی از نقش‌ها و روابط هست که در ارتباط باهم شکل می‌گیرند. اختلال در این سیستم اختلال در جامعه را به همراه خواهد داشت. خانواده‌های تحت سرپرستی یک والد از آسیب‌پذیرترین خانواده‌ها هستند که در صورت عدم شناخت مسائل و اقدام برای آن‌ها طبیعتاً آسیب‌زا نیز خواهند بود. به‌طورکلی ۹۰٪ خانواده‌های تک والد تحت سرپرستی مادر بوده و پدر غایب می‌باشد. کودکان این خانواده‌ها در زمینه‌های مختلف از قبیل بهداشت، رفتاری و تحصیلی شرایط نامساعدتری نسبت به همسالان خود دارند (شوشتی و همکاران، ۱۳۸۷). پرفیل (۱۹۹۳) گزارش کرده است افرادی که مادر همیشه در کنارشان نبوده در مقایسه با افرادی که مادرشان در دسترس آن‌ها بوده کمتر اجتماعی هستند (به نقل از خدیری و عسکری، ۱۳۹۰). تأثیر نبود مادر و پدر با یکدیگر متفاوت است. در کودکی نبود مادر مشکلات فراوانی را برای کودک فراهم می‌آورد؛ به‌عبارت‌دیگر کودک کانون مهر و محبت خود را از دست می‌دهد درحالی‌که از دست رفتن پدر در سال‌های نوجوانی و جوانی امنیت بیشتری پیدا می‌کند (به نقل از امینی، ۱۳۹۲). یکی از مشکلات کودکان تک والد سرپرست برقراری روابط مؤثر و رضایت‌بخش با سایر افراد جامعه است. در واقع این افراد در کسب مهارت‌های ارتباطی دچار مشکل می‌گردند. مهارت‌های ارتباطی بر مبادله عواطف متناسب، علائق مشترک و استفاده از تعامل‌های مثبت تأثیرگذار است. برقراری ارتباط میان فردی، زمانی صورت می‌گیرد که افراد باهم تعامل (ارتباط متقابل) داشته باشند. هر ارتباطی یک تبادل است و حداقل دو نفر باید در آن شرکت داشته باشند. افراد به طرق گوناگون با یکدیگر صحبت می‌کنند، گوش می‌دهند، مشاهده می‌کنند و نسبت به هم واکنش نشان می‌دهند و اطلاعات بسیاری ردوبدل می‌کنند و این

همان شیوه زندگی اجتماعی است (فروزان، ۱۳۹۴). فراگیری روابط بین فردی صحیح، اهمیت بسزایی در ایجاد سلامت روانی، شخصیت، هویت‌یابی، افزایش بهره‌وری شغلی، افزایش سازگاری و خود شکوفایی دارد. افرادی که مهارت‌های ارتباطی ضعیف‌تری برخوردارند کمتر از سوی اطرافیان خود پذیرفته می‌شوند و با مشکلات کوتاه و بلندمدت زیادی روبه‌رو هستند پیامد چنین ارتباطی در بیشتر موارد تنهایی، مشکلات خانوادگی، تحصیلی، نداشتن صلاحیت و نارضایتی شخصی، فشار روانی، بیماری جسمی و حتی مرگ خواهد بود (سعیدی، ۱۳۹۳). لذا با توجه به اهمیت مطالب بیان‌شده هدف پژوهش حاضر مقایسه مهارت‌های ارتباطی کودکان تک والد و کودکان دارای دو والد است.

روش پژوهش

این تحقیق یک مطالعه از نوع علی - مقایسه‌ای و از نظر هدف از نوع کاربردی است که مهارت‌های ارتباطی در دو گروه کودکان تک والد و کودکان دارای دو والد را مورد بررسی قرار می‌دهد. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان پسر دوره ابتدایی اول در شهرستان شادگان می‌باشد که به روش هدفمند با بررسی پرونده تحصیلی دانش‌آموزان از بین آنان ۶۰ دانش‌آموز پسر تک والد و ۶۰ دانش‌آموز پسر دارای دو والد به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. نمونه پژوهش حاضر به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شد. به دلیل نرمال نبودن داده‌ها از مانوا استفاده نشد. عدم کنترل وضعیت اجتماعی / اقتصادی، حمایت اجتماعی، باورها و ارزش‌های معنوی خانواده کودکان از جمله محدودیت‌های پژوهش محسوب می‌شوند. جهت جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه مهارت‌های ارتباطی بارتون (۱۹۹۰) استفاده گردید.

پرسشنامه مهارت‌های ارتباطی بارتون (۱۹۹۰): این پرسشنامه ۱۸ سؤال را در بر گرفته و دارای سه مؤلفه می‌باشد و هدف از آن کمک به فرد برای حصول بینش در مورد مهارت‌های ارتباطی خود می‌باشد. مهارت بازخورد: سؤالات ۱_۵_۹_۱۱_۱۳_۱۶، مهارت شنود: سؤالات ۲_۶_۸_۱۰_۱۴_۱۸ و مهارت کلامی: سؤالات ۳_۴_۷_۱۲_۱۵_۱۷. نمره‌گذاری پرسشنامه بر اساس دارای طیف لیکرت از کاملاً مخالف: نمره ۱ تا کاملاً موافق: نمره ۵ می‌باشد. پایایی و روایی مهارت ارتباطی بارتون در تحقیق رئیسی و همکاران تأیید شده است. همچنین پایایی آن در تحقیق (علیزاده و سامع، ۱۳۸۷). ۰/۹۰ به دست آمد که نشانگر پایایی بالاست. در پژوهش حاضر نیز پایایی با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای مهارت بازخورد ۰/۸۶، برای مهارت شنود ۰/۸۹ و برای مهارت کلامی ۰/۹۱ به دست آمد.

یافته‌ها

شرکت‌کنندگان در پژوهش حاضر ۱۲۰ دانش‌آموز پسر دوره ابتدایی اول (۶۰ دانش‌آموز تک والد و ۶۰ دانش‌آموز دو والد) بودند. میانگین و انحراف معیار سن آنان در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار سن دانش‌آموزان تک والد و دو والد

انحراف معیار	میانگین	حداکثر	حداقل	تک والد	دو والد
۱/۴۲	۷/۹۹	۱۰	۶		
۱/۴۱	۸/۱۱	۱۰	۶		

نتایج جدول و نمودار (۱) نشان می‌دهد حداقل سن کودکان تک والد شرکت‌کننده در پژوهش ۶ سال و حداکثر آن ۱۰ سال و در بین کودکان دو والد نیز حداقل سن ۶ و حداکثر سن ۱۰ می‌باشد. جدول ۲ میانگین و انحراف معیار مؤلفه‌های مهارت‌های ارتباطی را برای کودکان تک والد و دو والد نشان می‌دهد.

جدول ۲. توزیع میانگین و انحراف معیار نمرات کودکان تک والد و دو والد بر اساس ابعاد پرسشنامه

انحراف معیار	میانگین	مقیاس	مهارت‌های ارتباطی
۴/۳۹	۶۱/۸۷		
۴/۴۳	۵۲/۸۶	مقیاس	
۲/۸۰	۲۳/۹۴	دو والد	مهارت‌های ارتباطی
۱/۴۸	۱۷/۸۵	تک والد	
۲/۲۹	۱۸/۱۸	دو والد	مهارت شنود
۲/۵۴	۱۸/۰۸	تک والد	
۲/۵۰	۲۲/۳۷	دو والد	مهارت کلامی
۲/۶۲	۱۹/۸۲	تک والد	

بر اساس نتایج جدول (۲) میانگین و انحراف معیار مهارت‌های ارتباطی در کودکان دو والد و تک والد به ترتیب ۶۱/۸۷ (۴/۳۹) و ۵۲/۸۶ (۴/۴۳) می‌باشد. همچنین میانگین و انحراف معیار مهارت بازخورد در کودکان دو والد و تک والد به ترتیب ۲۳/۹۴ (۲/۸۰) و ۱۷/۸۵ (۱/۴۸)، میانگین و انحراف معیار مهارت شنود در کودکان دو والد و تک والد به ترتیب ۱۸/۱۸ (۲/۲۹) و ۱۸/۰۸ (۲/۵۴) و میانگین و انحراف معیار مهارت کلامی در کودکان دو والد و تک والد به ترتیب ۲۲/۳۷ (۲/۵۰) و ۱۹/۸۲ (۲/۶۲) می‌باشد.

جدول ۳. مقایسه مهارت‌های ارتباطی و مؤلفه‌های آن بین کودکان تک والد و دو والد

p-value	آماره t	میانگین	مقیاس	مهارت‌های ارتباطی
۰/۰۰۲	۴/۰۹۳	۶۱/۸۷	دو والد	مهارت‌های ارتباطی
		۵۲/۸۶	تک والد	
۰/۰۰۳	۳/۴۳۹	۲۳/۹۴	دو والد	مهارت بازخورد
		۱۷/۸۵	تک والد	
۰/۴۹	۰/۷۹۲	۱۸/۱۸	دو والد	مهارت شنود
		۱۸/۰۸	تک والد	
۰/۰۰۶	۲/۳۶۰	۲۲/۳۷	دو والد	مهارت کلامی
		۱۹/۸۲	تک والد	

نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد که بین مهارت‌های ارتباطی کودکان دو والد و کودکان تک والد تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین از بین مؤلفه‌های مهارت‌های ارتباطی در مؤلفه‌های بازخورد و مهارت کلامی ارتباط معناداری بین کودکان دو والد و کودکان تک والد مشاهده می‌گردد ($p < 0/05$).

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف مقایسه مهارت‌های ارتباطی در کودکان تک والد و دو والد صورت گرفت. نتایج نشان داد بین کودکان تک والد و دو والد اختلاف معناداری در مهارت‌های ارتباطی وجود دارد و مهارت‌های ارتباطی کودکان دو والد بیشتر از کودکان تک والد می‌باشد. نتایج پژوهش حاضر با پژوهش لازاروس و لایونر (۲۰۱۹)، روپنرین و اینونس (۲۰۱۹)، رازانی و عبد یزدان (۱۳۹۶) و نعیمی و گوهری (۱۳۹۶) همسو می‌باشد. در تبیین این یافته‌ها می‌توان چنین بیان کرد که مهارت‌های ارتباطی در فرزندان خانواده‌های عادی نسبت به خانواده‌های تک سرپرست بیشتر است. زیرا فرزندان خانواده‌های عادی، به دلیل اینکه در کنار هر دو والدین خود زندگی می‌کنند، از اعتماد به نفس بالاتری، احساس آزادی در تصمیم‌گیری در مورد نحوه تفکر کردن و نوعی احساس در مورد نحوه عمل کردن برخوردارند که می‌تواند منجر به افزایش روابط صمیمی با والدین و در نهایت افزایش مهارت‌های ارتباطی در آنها شود. در واقع فرزندان خانواده‌های عادی، به دلیل اینکه در کنار جفت والدین زندگی می‌کنند، محبت بیشتری از والدین دریافت می‌کنند و از احساس خودمختاری بالاتری نسبت به خانواده‌های تک والد برخوردارند. از این رو به احتمال کم‌تر دچار اضطراب و افسردگی و وابستگی می‌شوند و در نهایت در مواجهه با رویدادهای دشوار، استقامت و پشتکار زیادی به خرج می‌دهند که می‌تواند منجر به افزایش مهارت‌های ارتباطی شود. به عبارتی فرزندان خانواده‌های تک والدی، به دلیل این‌که فقدان یکی از والدین را احساس می‌کنند نسبت به والد دیگر حساس‌ترند و هراس از دست دادن وی را دارند که همین امر باعث می‌شود آنان به والدی که در کنارش زندگی می‌کنند وابسته‌تر شوند و از مهارت‌های ارتباطی کمتری برخوردار باشند. در حالی که فرزندان خانواده‌های عادی نسبت به فرزندان خانواده‌های تک سرپرست، به دلیل زندگی کردن در کنار هر دو والدین کمتر آسیب‌پذیرترند و با چالش‌ها و مشکلات روزانه زندگی به شکل مؤثر روبرو می‌شوند که می‌تواند منجر به افزایش مهارت‌های ارتباطی آنان شود. علاوه بر این می‌توان گفت مهارت‌های ارتباطی در فرزندان خانواده‌های عادی نسبت به خانواده‌های تک سرپرست بیشتر است زیرا فرزندان در خانواده‌های عادی دارای احساس توانایی برای تصمیم‌گیری شخصی هستند. این فرزندان دارای توانایی نظارت و توانایی حل مسئله هستند و از توانایی بیشتری برخوردارند. این دانش‌آموزان توانایی و ظرفیت بیشتری در برابر شرایط رویدادهایی ناگوار دارند، چاره‌سازند و از انعطاف‌پذیری بالایی برخوردارند و خود را مطابق با تغییرات محیطی خود وفق می‌دهند. به عبارتی مهارت‌های ارتباطی در فرزندان خانواده‌های عادی نسبت به خانواده‌های تک والد بیشتر است زیرا فرزندان در خانواده‌های عادی احساس شایستگی بیشتری دارند که می‌تواند منجر به خودمختاری در آنها شود.

منابع

- امینی، علی؛ خدادای، کامران؛ زکی یی، علی؛ حسین، زاده الهیوردی (۱۳۹۲) مقایسه افسردگی، استرس، اضطراب، کمرویی، پرخاشگری و پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان پسر تک والد و دو والد. فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی، ۴(۴)، ۵۷-۶۶.
- امینی، محمد؛ امینی، یوسف و حسینیان، سیمین (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش گروهی مهارت های ارتباطی زوجین با استفاده از رویکرد تحلیل ارتباط متقابل بر کاهش تعارضات زناشویی. فصلنامه مشاوره و روان درمانی خانواده، ۳(۳)، ۳۷۷-۴۰۱.
- خدابخشی کولایی، آناهیتا (۱۳۹۳). مقایسه طرحواره های شناختی ناسازگار، باورهای غیر منطقی و مهارت های ارتباطی در نوجوانان پرورشگاهی و غیر پرورشگاهی. نشریه روان پرستاری، ۲(۱)، ۱-۱۲.
- خداری عسگری، پرویز (۱۳۹۰). مقایسه ویژگی های شخصیتی و سازگاری فردی-اجتماعی نوجوانان تک والد و دو والد شهر اصفهان. نشریه اندیشه و رفتار، ۵(۱۹)، ۱-۱۹.
- رازانی، ام البنین؛ عبد یزدان، زهرا. (۱۳۹۶). مقایسه مهارت های اجتماعی کودکان پیش دبستانی در خانواده های تک سرپرست (والد) و دو سرپرست شهرستان دورود. توسعه پرستاری در سلامت، ۸(۲)، ۳۱-۳۸.
- شوشتری، میترا؛ حاجبی احمدی، پناغی لیل؛ عابدی، شبنوا (۱۳۷۸). مشکلات رفتاری هیجانی در فرزندان خانواده های تک والد تحت سرپرستی مادر با مقایسه با خانواده های دو والد کمیته امداد اما خمینی، مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۲(۶۶)، ۱-۱۲.
- صالحی، مهدیه؛ امامی پور، سوزان؛ حاجی حسینی، صدیقه (۱۳۹۲). مقایسه اختلال رفتاری و خودپنداره دانش آموزان پسر خانواده های تک والد و خانواده های عادی دوره ابتدایی. نشریه: تحقیقات روانشناختی، ۵(۲۰)، ۱-۱۵.
- فروزان، یونس (۱۳۹۴). تبیین انواع مدل های ارتباطات مؤثر در توسعه و گسترش روابط انسانی، دومین کنفرانس بین المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی.
- نعیمی، ابراهیم و گوهری، الهام (۱۳۹۶). بررسی و مقایسه مهارت های ارتباطی کودکان تکوالد با کودکان دارای دو والد، دومین کنفرانس ملی روانشناسی و مشاوره، اصفهان.